

ТОМ IV
СЕРИЯ 3

ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ ІМ. Г.С. КОСТЮКА
АНН УКРАЇНИ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ПСИХОЛОГІЯ
ТЕРАПЕВТИКА

ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ
ІМ. Г.С. КОСТЮКА

ПРОБЛЕМИ ЗАГАЛЬНОЇ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. / За ред. Максимейка С.Д. – К.: 2002, т. IV, ч.3 - 288 с.

У збірці висвітлюються актуальні проблеми загальної та педагогічної психології. Збірка адресована як фахівцям, так і тим, хто цікавиться сучасним станом психологічної науки.

Редакційна колегія:

Дійсний член АПН України, докт. психол. н. Максименко С.Д. (гол. ред.), канд. психол. н. Чепелєва Н.В. (зам. гол. ред.), канд. психол. н. Рождественський Ю.Т. (відповідальний секретар), член-кор. АПН України, докт. психол. н. Чепелєва Н.В., член-кор. АПН України, докт. психол. н. Боришевський М.Й., дійсний член АПН України, докт. психол. н. Моляко В.О., докт. психол. н. Балл Г.О., докт. психол. н. Максимова Н.Ю.

Небесна Т.О. – літературний редактор
Плевако С.П. – макет
Пупцева Т.В. – коректура
Пастушенко В. С. – технічний секретар

Наукове видання
Друкується за ухвалою Вченої ради Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України

ISBN 966-7913-01-5
ISBN 966-7913-05-8
ISBN 966-7569-47-0

© Інститут психології ім. Г.С. Костюка підготовка, впорядкування, 2002.
© «ГНОЗІС», видавництво 2002.

І.М. Авдєєва Проблема професійно-особдо роботи з розвитку творчих здібностей школи	
І.П. Андрійчук Психолого-педагогічна стратегія майбутніх практичних психологів.....	
В. Баглай До історії становлення дитячої психології.....	
І. М. Біла Аналогія як засіб розвитку творчості.....	
О.Б. Бовть До питання комплексної психологічної допомоги молодшому шкільному віку.....	
В.М. Васильков Психологічні особливості учнів ПТУ та проблеми організації розвиваючого процесу.....	
Л.В. Вереїна Досвід формування позитивної образності.....	
О.В. Волошина Міжособистісний конфлікт.....	
А. М. Грись Розуміння підлітками навчального процесу організації освітнього процесу.....	
О.Ф. Гурська Розуміння сутності індивідуальності випускниками педвузу.....	
Н.О. Давидюк Психологічні передумови виникнення взаємин у молодій сім'ї.....	
І.А. Дацишина Психологічна проблема самостановлення.....	
В.М. Духнович Психологічне благополуччя /дотримання (на прикладі професійної діяльності).....	
О.І. Зюзько Соціально-психологічне обґрунтування керівних кадрів освіти.....	
Л.І. Іванцев Процес формування технічних кадрів.....	
В.В. Іванченко Психологічний аналіз процесу формування патрульної служби ДАІ.....	
Л. О. Кияшко Роль стереотипу в процесі формування соціального середовища.....	
О.Б. Кізь Особливості самостановлення вихованців.....	
І.А. Коваль Психологічні особливості навчання.....	
І. В. Коваль Стильовий підхід до вивчення іноземною мовою у вузі.....	
А.М. Ковальчук Психологічні аспекти повсякденного життя.....	
Т.П. Котко Проблеми діагностики психологічного стану школярів.....	
М.О. Коць Проблема перебігу спільної діяльності професійних інтеракцій.....	
Г.В. Куценко Генетичні передумови формування діяльності.....	
Ю. Красилова Досвід психологічного консультування малого підприємства.....	
Г.Є. Левенець Трансформація смислу у психологічному тренінгу.....	
О.М. Лисенко, Б.Б. Іваненко Огляд літератури з питань захисту.....	
К.О. Малишева Синдром професійного вигорання: роль особливостей клінічних відносин.....	

І.П. Маноха Міфологічні аналоги потенційного в людині та інших явищах світу: манізм.....	139
Н.О. Михальчук Спрямованість висловлювань школярів в процесі дискусії як психологічна умова її ефективності.....	145
О.О. Міненко Формування особистісних та професійних новоутворень майбутнього практичного психолога.....	149
Л. В. Мова Танцювально-руховий тренінг як умова особистісної самореалізації практичного психолога в процесі професійної підготовки... 155	155
Ю.В. Мороз Розвиток творчої активності особистості в онтогенезі: досвід і перспективи.....	159
О.І. Морозова-Ларіна Психогенна фригідність: аналіз проблеми....	162
О.М. Назарук Психологічна подія як складова частина структури життєвого досвіду молодших школярів.....	166
І. Невзгляденко Сучасні напрямки сімейної психотерапії.....	172
Т. Остапенко Концептуальні засади естетичного виховання молодших школярів.....	177
К.О. Островська Залежність якісних характеристик акцентуацій молодших школярів від обраних ними цінностей.....	179
В.В. Плохих, К.О. Гасилін Вікові особливості віддання переваги кольорам в одязі (на матеріалі дослідження уподобань жіноцтва щодо кольору демісезонних пальт).....	186
В.Д. Потапова Становлення єдиної функціональної системи професійної діяльності психолога.....	192
П. Пригунов Аналіз досліджень ролі поведінки в психології.....	198
Т.Ф. Прітченко Неповнолітні - не носії проблем, а їх жертви.....	202
М.І. Радченко Особистісні риси батьків, які виховують розумово відсталу дитину.....	207
О.М. Рева Методологічні основи формування емоційної стійкості у осіб ранньої юності.....	215
В.В. Редько Дослідження психологічної структури побутової діяльності.....	224
Л.В. Ричкіна Огляд підходів до формування понять в педагогічній психології.....	227
Н.А. Савчук Комунікативні особливості мовленнєвої поведінки вчителів.....	232
В.І. Санташов Психологічні особливості конфлікту в системі стосунків особистості як проблема та шляхи її розв'язання.....	236
І.В. Сергєєва Емоційна регуляція діяльності на різних рівнях активності людини.....	241
Л. Скрипко Система практичної підготовки майбутніх психологів.....	245
О. В. Соловйов Можливий смисл невідповідності сили подразника силі його відчуття: або ще раз про значимість семіотики.....	250
С.В. Станіславський Факторна структура особистості індивідів юнацького віку з природженими вадами обличчя.....	253
В.Й. Цап Розробка модуля експертизи комп'ютерної навчальної системи розпізнавання емоцій за мімікою людини.....	260
М.-Л.А. Чєпа До історії становлення генетичного підходу.....	265
А.М. Шпаковата Порівняльний аналіз мотивації навчання підлітків базової й спеціальної шкіл.....	270
Н.В. Шульдик Діяльнісне опосередкування особистісного розвитку учнів на уроках географії.....	278
Т.Д. Щербан Витоки засобів навчального спілкування.....	284

І.М. Авдєєва

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТО-ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З РОЗВИТКОМ ЗДІБНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ

Попри значимі інновації у сфері змісту освіти, педагогічні навчальні заклади рівня особистісної та професійної готовності до роботи з формування творчих здібностей не оновленню цільових, змістових та процесуальних освітніх цілей. Найважливішою метою нашої роботи є бічно розвинутої та соціально зрілої особистості, яка в змозі усвідомити мотиви своєї діяльності та мету і самостійно регулювати свої дії. Це суб'єкт людських відносин та свідомої діяльності, який може бути творцем. Саме у такої людини діяння проявляється не тільки на рівні "внутрішньої" свободи, яка дає можливість вибрати та діяти. Технологічний, процесуальний, творчий, який стосується засобів розумової роботи і продуктивно досліджується. В останній низку монографій, наукових збірників, у яких розглядаються структури, закономірності творчості, регуляція творчої діяльності на основі теорії творчості; активність суб'єкта у процесі пізнання. Результати цих досліджень починають впливати на педагогічну практику. Однак проблема розвитку творчості учнів, їхнього творчого потенціалу [1] у навчальному процесі, підготовка вчителів до оволодіння ефективними технологіями педагогічного творчості та методологічному аспекту формування у школярів внутрішньої мотивації до пошуку, до генерації нового знання, до педтехнологічного та психотехнічного аспекту про "внутрішню" інтенціональну гот-

Але творчість – характеристика суб'єкта, яка здатна самостійно та усвідомлено (суб'єктивно) відстоювати свої ідеї, цілеспрямовано і творчо, може бути творцем. Саме у такої людини діяння проявляється не тільки на рівні "внутрішньої" свободи, яка дає можливість вибрати та діяти. Технологічний, процесуальний, творчий, який стосується засобів розумової роботи і продуктивно досліджується. В останній низку монографій, наукових збірників, у яких розглядаються структури, закономірності творчості, регуляція творчої діяльності на основі теорії творчості; активність суб'єкта у процесі пізнання. Результати цих досліджень починають впливати на педагогічну практику. Однак проблема розвитку творчості учнів, їхнього творчого потенціалу [1] у навчальному процесі, підготовка вчителів до оволодіння ефективними технологіями педагогічного творчості та методологічному аспекту формування у школярів внутрішньої мотивації до пошуку, до генерації нового знання, до педтехнологічного та психотехнічного аспекту про "внутрішню" інтенціональну гот-

Результати цих досліджень починають впливати на педагогічну практику. Однак проблема розвитку творчості учнів, їхнього творчого потенціалу [1] у навчальному процесі, підготовка вчителів до оволодіння ефективними технологіями педагогічного творчості та методологічному аспекту формування у школярів внутрішньої мотивації до пошуку, до генерації нового знання, до педтехнологічного та психотехнічного аспекту про "внутрішню" інтенціональну гот-

2. Блюм Г. Психоаналитические теории личности. – М., 1996. – 248 с.
3. Буртянский Д. Л., Кристаль В. В., Смирнов Г. В. Медицинская сексология. – Саратов, 1990. – 272 с.
4. Габелов А. А. Половые расстройства у женщин. // Мильман Л. Я. Импотенция. Л., 1972. – 324 с.
5. Еникеева Д. Д. Сексуальная жизнь в норме и патологии. В 2 кн. Кн. 1. – Донецк, 1997. – 446 с.
6. Здравомыслов В. И., Анисимова З. Е., Либих С. С. Функциональная женская сексопатология. – Пермь, 1994. – 274 с.
7. Имелинский К. Сексология и сексопатология. – М., 1986. – 424 с.
8. Кочарян А. С. Личность и половая роль. – Х., 1996. – 127 с.
9. Психоанализ детской сексуальности. – Спб., 1997. – 223 с.
10. Рожановская З. В., Свядоц А. М. К вопросу об orgasме у женщин. В кн.: Вопросы сексопатологии. М., 1969. – 130 с.
11. Самуэльс Э. Юнг и постюнгианцы. Курс юнгианского психоанализа. – М., 1997. – с. 199.
12. Свядоц А. М. Женская сексопатология. – Кишинев, 1984. – с. 60–61.
13. Campbell E. N. The social-sex development of children. – N.Y., 1972. P. 114-127.
14. Frable D. E. S. Gender, racial, ethnic, sexual and class identities. – N.Y., 1997. P: 139 - 156.
15. McCary J. L. Human sexuality. - N.Y. 1967. – 374p.
16. Rosen R., Hall E. Sexuality. - N.Y., 1984. P. 267 - 287.
17. Stoller R. J. Impact of new advances in sex research on psychoanalytic theory. - N.Y., 1972. P: 287 - 315.

О.М. Назарук

ПСИХОЛОГІЧНА ПОДІЯ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА СТРУКТУРИ ЖИТТЄВОГО ДОСВІДУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

В основу будь-якої концепції психічного розвитку покладено припущення про те, що людина стає зрілою особистістю не тільки завдяки переходу через всі вікові стадії психічного розвитку і своєчасного набуття новоутворень, а й шляхом пошуку і самотворення власних особистісних смислів. Підтвердження знаходимо в періодизаціях видатних вітчизняних і зарубіжних учених-психологів (Л.С. Виготського, Д.Б. Ельконіна, Г.С. Костюка, Е. Еріксона, З. Фрейда, Г. Юнга, Ж. Піаже, А. Валлона та ін.), які ґрунтуються на важливих особистісних змінах, що відбуваються на кожному етапі життя людини.

Щодо психічного розвитку школяра, у вітчизняній психології прийнято поділення на три послідовних етапи, що має певною мірою емпіричний характер: молодший, середній та старший шкільний вік. Однак "точних вікових меж кожного із зазначених етапів не існує; межі віку рухомі" [4, с.144]. Їх зміни залежать від умов виховання, від "обставин життя і діяльності дитини і вимог,

які висуває до неї оточення" [4, с.144]. При цьому важливо відзначити, що на кожному етапі вікового й індивідуального розвитку дитина "уже має певні психологічні особливості, які виникли в попередньому періоді її розвитку" [4, с.173], так само як наступні події та переживання взаємодіють із попередніми або, як писав Л.С. Виготський те, що "раніше стояло на першому плані, відсувається на другий план" [2, с.893]. Відносно дитини шести – семирічного віку, зазначимо, що вона чимало досягла. По-перше, вона навчилася вирізняти себе із зовнішнього оточення (криза трьох років – "Я сам"), заявила дорослому світу про себе як про істоту досить самостійну. По-друге, дитина першого шкільного віку (термін Л.С. Виготського) уже володіє певним запасом знань про життя в соціумі (форми поведінки, соціальні норми, моральні цінності та ін.), тобто закріплюється процес соціалізації. По-третє, у дитини продовжують формуватися уявлення про зовнішній світ, який повністю "захоплює" її своїм розмаїттям. Дитина зосереджена на тому, що відбувається з нею і навколо неї (її інтереси досить широкі), і це продовжується до кризи підліткового віку (де інтереси фокусуються на власному внутрішньому світі).

З погляду становлення особистості вік молодшого школяра (6–12 років) заслуговує особливої уваги. В теоріях особистості видатних учених, представників основних напрямків психології цей віковий відрізок має різні назви, під кожною з яких розуміється і розкривається певна специфіка, суттєва ознака, яка характеризує цей етап життя людини. Так, у когнітивній психології, в концепції інтелектуального розвитку Ж. Піаже цей віковий етап співпадає зі стадією конкретних операцій, яка поділяється, в свою чергу, на певні рівні. На думку Ж. Піаже, ця стадія важлива в когнітивному розвитку дитини, тому що в цей час робляться перші спроби "позитивного спостереження навколишнього світу" і паралельно відбувається "усвідомлення зв'язків у тому, що стосується суджень, пов'язаних з самим спостереженням" [15, с.182]. Інакше кажучи, відбувається "поступова інтеріоризація дій та їх перетворення на операції, які дозволяють дитині порівнювати, оцінювати, класифікувати, розташовувати в ряд, рахувати, вимірювати та ін." [7, с. 21]. Другий представник цього напрямку психології, французький лікар і психолог А. Валлон позначив цю стадію як "навчальну". Цей етап характеризується тим, що дитина "повертається обличчям до зовнішнього світу" [7, с. 25]. Саме на "навчальній стадії", завдяки об'єктивному мисленню, поглиблюються знання про речі, властивості й галузі їх застосування. Дитина знайомиться з різними формами активності, виявлення яких відбувається в домашніх умовах, в школі та в ігровому середовищі. Відбувається взаємодія між індивідуумом і соціальним середовищем, що оточує його.

Ця взаємодія враховувалась і засновником психоаналізу. З. Фрейд визначив цей період дитинства як "латентну фазу розвитку", коли на перший план виходять "інтереси, пов'язані з навчанням, спортом, спілкуванням з однолітками" [5, с. 42]; коли події реальності сприймаються дитиною взагалі як незвичайні, практично як "диво" [12, с. 50]. Цікаво те, що для одного таким чудом

може стати прогулянка, для іншого – новорічне свято або зустрічі з морем тощо. Тематика дитячих вражень, які були виявлені нами в пілотажному експерименті, більшою мірою пов'язана з дозволянням [14, с.104], бо навчання як серйозна, суспільно значима діяльність тільки формується. Характер цього вікового етапу життя дитини у відкритості світу, в процесі його пізнання. Саме ця відкритість тому, що відбувається з ним і навколо нього (поки ще тільки в різко вираженій оцінній полярності), є накопичуваною системою вражень і переживань, які згодом трансформуються в особистий досвід. Дитина цього віку досить категорична в оцінці своїх дій або інших людей, життєвих обставин, взагалі навколишнього світу. Події, що відбуваються, визначаються нею або як добрі, чудові, або як жакливі, трагічні. Лише поступово, завдяки участі дорослих, можна спостерігати розширення меж у розумінні та оцінці того чи іншого факту життя молодшого школяра.

Як основну одиницю досвіду використовують поняття "подія" (С.Л. Рубінштейн, Л.С. Виготський, Б.Г. Ананьев, К. А. Альбуханова-Славська, Л.І. Анциферова, Н.А. Логінова, А.А. Кронік та ін.), яке "в концентрованій та цілісній формі вбирає пізнавальне і емоційне ставлення" [10, с. 3]. Подіями можуть виступати любі зміни як у зовнішньому, так і у внутрішньому світі, наприклад, "природні катаклізми і політичні перебудови, особисті піднесення та падіння, закоханість і розчарування, побачення і розлуки, хвороби, спортивні досягнення, подорожі, успіхи і невдачі друзів, дітей, близьких... багато-багато іншого. *Будь-яка зміна в житті – це подія*" [12, с.16]. Однак *вихідною одиницею життєвого досвіду будемо вважати психологічну подію*. Феномен психологічної події, тобто *своєрідного переживання значимості тієї чи іншої ситуації, випадку* полягає в тому, що це переживання діючого веде до змістових змін в структурі особистості дитини і ускладнює її емоційний, розумовий і цілісний аспекти. Формує суттєвий психологічний зміст особистого "Я". Іншими словами, *психологічна подія є значним в ціннісно-смысловому відношенні переживанням, яке спричинене зовнішніми або внутрішніми факторами*.

За даними досліджень, у спогадах дорослих людей про власне життя налічується від 15 до 21 значних подій, які залишаються в категорії значимих тільки протягом декількох років. Вважаємо, що наш подієвий ряд є рухомим. Досвід *зазнає не стільки зміни, скільки зміщення тих чи інших подій* і виводить у число значних лише ті, що потрібні в даний момент, які необхідні нам для орієнтування в життєвому просторі й для підтримки особистих прагнень. Це не означає заміни одного переживання іншим, скоріше слід говорити про поповнення новим досвідом уже сформованого світовідчуття. Це світовідчуття і є частинною процесу пізнання навколишнього, тому "за перші 10–15 років життя проходить не менше, ніж за останні 10–15 років..." [12, с. 52].

Пригадується філософське ствердження: "Світ існує, а людина безперервно пізнає його", але відносно суб'єкта пізнання світ – це динамічна система, власне: "світ – це хід подій" [9, с. 22]. В теорії особистих конструктів під цим розуміється, що світ перебуває в безперервному русі, він весь час відбувається, а "наш дос-

від – це та його частина, яка відбувається з нами” [9, с. 219]. Життєвий досвід “стає деякою цілісністю, генезис якої набуває певного зв’язку, спів-відношення дитини і світу: це – співвіднесення дитини з подією, дією, з відчуттям, зі сприйманням чи взаємодією, які породжують у неї емоційно забарвлене ціннісно-смісловне переживання буття” [14, с.104]. В ранньому молодшому шкільному віці саме батьки закладають основи усвідомленого ставлення до життя і до його розуміння. Сучасні дослідження показують важливість присутності дорослих в житті дитини, в його особистісному розвитку, особливо у формуванні досвіду. Провідне місце як у дошкільному, так і в молодшому шкільному віці відводиться спілкуванню з дорослими, зокрема з батьками [10, с. 2]. Через спілкування, яке має більш якісний характер за своїм змістом в молодшому шкільному віці, ніж у попередніх, відбувається постійна реконструкція системи уявлень дитини про світ, що веде до подальшого формування життєвого досвіду.

Молодший шкільний вік цікавий тим, що з приходом до школи дитина набуває нового соціального статусу, у неї з’являються нові права і обов’язки, багато нових знайомих, друзів однолітків і т.п. Завдяки навчанню у дитини з’являються зв’язні висловлювання, які містять набір власних оцінок, що відображають рефлексивне відношення до дійсності. Дитина, за словами Л.С. Виготського, має ще низький рівень інтроспекції, але спілкування дитини і дорослого допомагає їй не тільки пасивно спостерігати за тим, що відбувається; і сприймати чужі судження як свої, а пізнавати світ через переживання конкретних ситуацій та відношень, і робити власні висновки. Свого часу Л.С. Виготський особливо наголошував на тому, що дитина – це не маленький дорослий, як іноді думають самі дорослі. Дитина – це якісно інший світ. “Але на практиці психології ще слід розкрити цей складний процес розвитку в усій його реальній повноті й уловити всі ті якісні зміни та перетворення, які перероблюють поведінку дитини” [3, с.135].

Емоційне життя дитини інтенсивне, наповнене різноманітними переживаннями. Щоб ці моменти життя дитини не залишалися на перцептивному рівні, а несли смислове навантаження, необхідна участь дорослих. Саме дорослий виступає ніби зв’язком між подіями, які відбулися в житті дитини, і їх тлумаченням. Експериментальне дослідження А. Є. Лагутіної з вивчення процесу усвідомлення особистого досвіду дошкільниками виявило феномен “відчуження свого досвіду”, подолання якого полягає “в емоційно насиченому, індивідуально адресованому спілкуванні дитини з дорослими з приводу конкретного змісту” [10, с. 2]. **Психологічним механізмом формування життєвого досвіду трансформація життєвих подій у психологічні.** Поняття психологічної події як особливого феномена життєвого досвіду виводиться з роботи С. К’єркегора “Повторення”. Датський філософ писав, що для нього “перетворилось на подію світового значення те, що трапилось, це саме трапившись з іншим, виявилось дрібницею” [17, с. 37]. Існування цього феномена підтверджується як теоретичними, так і експериментальними роботами вітчизняних та зарубіжних вчених. Так, за результатами досліджень А. Антоновського вдалося виявити,

що "важливим за своїми наслідками є суб'єктивне сприйняття значення події, а не його об'єктивний характер" [8, с. 91]. В працях Н. А. Логінової висловлюється подібна думка: "далеко не всі важливі зміни обставин викликають яскраві враження, багато є таких, що зовсім не відображаються на психічному стані й не сприймаються суб'єктом життя в значенні події" [11, с. 245]. В експериментальному дослідженні А. В. Лагутіної були отримані такі результати, що підтверджують вищесказане: "один і той самий епізод по-різному усвідомлюється дошкільниками з різним досвідом спілкування з дорослим" – для одних дітей він стає подією, а для інших – проходить мимо свідомості, тобто діти "сприймають лише зовнішній, формальний бік ситуації..." [10, с. 14]. Виходить, що не тільки різні за характером ситуації, а й ті, в яких суб'єкти були одночасно або присутніми, або учасниками, мають різний зміст, так, у одних це перетворюється на особисто значиму подію, яка торкається глибинних аспектів свідомості, а у інших – виступає як данність, як факт буття і не впливає на психічне життя загалом.

Психологічна подія виступає немов відображенням реальної дійсності; ніби концентрованим переживанням, що вплетене в смислову, афективну (емоційну) і когнітивну (пізнавальну) сфери особистості. Такого роду подія виступає переживанням, що має важливе значення для людини, яке веде до змін розуміння та тлумачення навколишнього світу й себе в цьому світі; і взагалі веде до "прориву в інший простір існування" [1, с. 8]. Зміст цього життєвого простору виходить із запитів самого суб'єкта, або він наповнюється новими особистісними смислами, або розширюються межі тих, що вже існували. Розширення ціннісно-смислової системи, на думку Н. В. Чепелевої, дає можливість розібратися в будь-якій життєвій ситуації та подолати важкі обставини буття [16, с. 123].

Життя в своїх різних проявах спонукає людину до постійного включення в будь-які обставини, які вимагають наявності відносно стійкої позиції, й тільки завдяки нашій особистій системі тлумачення ми підготовлені до того, "щоб кожен день успішно справлятися з новим досвідом" [9, с. 30]. При структуруванні щоденних подій свого життя ми звертаємося безпосередньо до життєвого смислу, який "пов'язує в єдину цілісність все життя людини в його ретро- та перспективі, завдяки чому цей процес і набуває характеру понадчасового: усвідомлення минулого і проектування майбутнього відбувається тут в єдиному акті..." [1, с.10] Саме ж переживання в цьому контексті виступає як необхідний "момент особистого буття, передумова і водночас умова його... розгортання – від простого самовідчуття до більш високих та значних рівнів відображення світу" [6, с. 44]. Смысловое поле і переживання як його частинна виступають ніби передумовами внутрішнього розвитку, що дають людині можливість "виробляти та змінювати ставлення до самої себе, переоцінювати та видозмінювати свій досвід" [8, с. 94], подивитись на себе ніби з іншого боку. Самостійною науковою проблемою тут виступає дослідження процесів становлення особистого буття в формі життєвого досвіду шляхом аналізу "дискурсивної практики суб'єкта". Тобто дослідник отри-

мує можливість на основі аналізу дитячих текстів виявити психологічно значимі структури не тільки особистого, а й життєвого досвіду молодшого школяра та допомагати, через вплив на них, саме процесу особистісного розвитку дитини. Адже, на думку С.Д. Максименка: "Людина як суб'єкт дискурсивної практики виступає в ньому не як статично дане буття, а як суб'єкт акту самоствердження, самотворення самого себе..." [13, с.150].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Воробьева Л.И., Снегирева Т.В. Психологический опыт личности: к обоснованию подхода // Вопросы психологии. – 1990. – № 2. – С. 5–13.
2. Выготский Л.С. Психология. – М.: ЭКСМО-Пресс, 2000. – 1008 с.
3. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6 т. Т. 3. / Под. ред. А.М. Матюшкина. – М.: Педагогика, 1983. – 386 с.
4. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М.: Просвещение, 1968. – 464 с.
5. Бондаренко А.Ф. Психологическая помощь: теория и практика. – М.: Институт психотерапии, 2000. – 368 с.
6. Бондаренко А. Ф. Социальная психотерапия личности (психосоциальный подход). – К.: КГПИИЯ, 1991. – 189 с.
7. Годфруа Ж. Что такое психология: В 2-х т. – Т.2: Пер. с франц. – М.: Мир, 1999. – 376 с.
8. Карцева Т.Б. Понятие жизненного события в психологии // Психология личности в социалистическом обществе: Личность и ее жизненный путь. – М.: Наука, 1990. – С. 88–100.
9. Келли Дж. Теория личности. – Спб.: Речь, 2000. – 249 с.
10. Лагутина А.Е. Особенности осознания своего опыта дошкольниками: Автореф. дис. канд. псих. наук. – М., 1991. – 20 с.
11. Логинова Н.А. Развитие личности и ее жизненный путь // Психология личности в трудах отечественных психологов / Сост. Л.В. Куликов. – Спб.: Питер, 2000. – С. 238–246.
12. LifeLine и другие новые методы психологии жизненного пути / Сост. и общ. ред. А. А. Кроника. – М.: Прогресс-Культура, 1993. – 230 с.
13. Максименко С.Д. Генетическая психология (методологическая рефлексия проблем развития в психологии). – М.: Рефл-бук; К.: Ваклер, 2000. – 320 с.
14. Назарук О. Н. Детский нарратив: попытка экспериментального исследования // Журнал практикующего психолога, 2001. – № 7. – С. 95–107.
15. П'яже Ж. Судження і міркування у дитини. / Пер с франц. Ред. проф. С.Лозинський. – Харків-Одеса: Держ. видав.-во України, 1930. – 188 с.
16. Чепелева Н.В. Життєва ситуація особистості // Основи практичної психології. – К.: Либідь, 1999. – С.112–136.
17. Шестов Л. Киркегард и экзистенциальная философия / Подгот. текста А. В. Ахутина. – М.: Прогресс-Гнозис, 1992. – XVI. – 304 с.